

# Arqueorutas: itinerarios de interés arqueológico. Un ejemplo de transferencia del conocimiento

¿Conocéis las **arqueorutas**?

El ICAC y el **Parque Natural de las Cabeceras del Ter y del Freser** han llevado a cabo esta iniciativa de transferencia del conocimiento para poner en valor el patrimonio histórico y cultural que contienen las montañas del Parque.

La creación de los **itinerarios de interés arqueológico**, creemos, es un buen ejemplo de cómo la investigación puede contribuir al desarrollo de una región. En este caso, dando a conocer el paisaje cultural como valor añadido al potencial turístico que ya tiene la zona.

El ICAC, con el equipo de investigación **GIAP**, trabaja con mucho interés la **arqueología del paisaje**, una disciplina que estudia las interacciones de las sociedades con su entorno y cómo esta interacción ha conformado los paisajes: paisajes culturales.

Entre los años 2010 y 2017 un equipo de arqueólogos del **GIAP**, dirigidos por el investigador **Josep Maria Palet**, ha llevado a cabo diferentes campañas arqueológicas en el **Parque Natural de las Cabeceras del Ter y del Freser**. Fruto de este trabajo hemos podido encontrar evidencias de que **las valles pirenaicas han sido moldeadas por el hombre ya desde la prehistoria** (IV-III milenios a.C.). Las buenas pasturas y la facilidad de acceso a puntos de agua permitieron el establecimiento de comunidades ganaderas desde el Neolítico, y hasta ahora se han documentado más de 400 estructuras arqueológicas relacionadas sobre todo con la actividad ganadera, como hórreos, cabañas, cercados u ordeñadoras.

# ARQUEORUTES

## Descobreix el patrimoni del Parc

El Parc de les Capçaleres del Ter i del Freser disposa d'un ric patrimoni arqueològic relacionat principalment amb la ramaderia i la transhumància, que va estar en us fins a mitjans del segle XX, però que avui en dia és molt desconegut pel gran públic.

Entre 2010 i 2017 un equip d'arqueòlegs del Grup d'Investigació en Arqueologia del Paisatge (GIAP) de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica ha realitzat campanyes anuals d'excavacions i prospeccions al Parc, que han posat en evidència la important antropització d'aquestes valls primerenques des de la prehistòria (IV-III mil·lenni aC) fins a l'època contemporània. Les bones pastures i la facilitat d'accés a punts d'aigua van permetre l'establiment de comunitats ramaderes des del neolític, i fins ara s'han documentat més de 400 estructures arqueològiques, com ara orris, cabanes, jaces, tancats i muntanyes.

La llarga ocupació humana de la zona ha pogut ser concretada pels arqueòlegs del GIAP en quatre grans fases: el període neolític, en què s'implanten les primeres comunitats ramaderes a l'àrea de la Coma de l'Embut i la Coma del Freser; l'època romana, quan aquestes valls estarien sota l'àrea d'influència de les poblacions ceretanes i de la ciutat romana de Llívia; l'època tardoromana i alt-medieval (segles VI-X), en què es tenen les primeres evidències arqueològiques de ramaderia transhumant de llarg recorregut entre la plana litoral i la muntanya; i finalment l'època moderna (segles XVI-XVIII), quan s'evidencia una intensificació de les activitats ramaderes a les valls de Núria i del Freser.



## ARQUEORUTES

Codi	Nom	Tipus	Distància	Desnivell	Temps*	Punts d'interès
1	Rota per la Coma del Forat de l'Embut	→	1,3 km	240 m	1 h	1 2
2	Rota per la Coma de Combleres	→	4,2 km	410 m	2 h	3 4 5
3	Rota per la Coma del Clot	→	3,2 km	300 m	2 h	6 7
4	Rota per la Coma de Noucreus	→	2,3 km	340 m	2 h	8 9
5	Vall de la Coma de Vaca	○	5,2 km	530 m	3 h	10 11 12 13
6	Vall del Freser	○	0,8 km	535 m	2 h	15 16 17 18
7	Forts del Freser	→	2,9 km	380 m	2 h	19 20 21

Tipus: ○ Circular → Lineal \* Els temps són orientatius i dependrien de l'ritme de forma de cadència

## ELEMENTS D'INTERÈS ARQUEOLÒGIC

- Cova del Forat de l'Embut:** galeria de 30 metres de profunditat d'origen clàssic situada a prop del camí habitual d'accés al Puigmal des de Núria, passant per la Coma de l'Embut. Les excavacions realitzades per arqueòlegs de l'ICAC i de l'IPHES han evidenciat l'ocupació de la cova durant el neolític (VI-III mil·lenni aC). L'ocupació més antiga documentada fins al moment a tot el Parc.
- Espai ramader de la Coma de l'Embut:** conjunt ramader format per dos tancats i una cabana de cronologia moderna (segles XV-XVI) instal·lats sobre una ocupació a l'aire obert del neolític final (III mil·lenni aC).
- Coma de Combleres:** es pot apreciar un conjunt d'estructures (cabanes, tancats, orris) distribuït en terrasses en bon estat de conservació que posen en evidència la importància ramadera d'aquesta coma al llarg de la història (almenys des de l'època romana), gràcies a l'accés a bones pastures i punts d'aigua.
- Fontalba:** gran conjunt ramader d'època moderna situat a la part baixa de la collada de Fontalba format per un gran tancat rectangular d'uns 20 metres d'amplada en bon estat de conservació; i un orri format per una cabana, dos tancats adossats de forma amonoidada i una muntanya.
- Dou de Fontalba:** a la zona central sota el roc de la Dou es conserva un gran conjunt ramader, que demostra la importància de l'ocupació d'aquest espai des d'època baixoromana (segles III-IV), així com l'expansió ramadera altmedieval datada a partir del segle IX. Es van poder documentar també nivells de circulació d'època romana que mostren l'interès del sector i la via com a ruta de trànsit.
- Ori de la Coma del Clot:** orri d'època moderna (segles XV-XVI) situat en un replà del vessant, al sud del Pic de l'Àlga. Es tracta del conjunt més gran conservat a la vall de Núria per la producció de formatge en època moderna i demostra la importància d'aquesta activitat a Núria en èpoques recents.
- Jaça de les Pedrasses:** gran espai ramader format per un conjunt de tancats i cabanes situades al vessant amb un fort pendient que ha minuat la conservació de les restes. Les estructures se situen pocs metres sota l'actual camí dels Enginyers entre Núria i Coma de Vaca.
- Coma de Noucreus:** espai ramader medieval (segle XII) situat al vessant, a la zona de confluència entre els torrents de Noucreus i de Noufont, format per un abrís, un tancat i una gran cabana.
- Jaça de Noucreus:** a la vora del camí de Noucreus trobem una gran jaça de 30 metres d'amplada situada al peu de la tarbera. Aquestes estructures pertanyen un gran espai ramader format per un conjunt de 13 estructures, tancats i cabanes en diferent estat de conservació, d'una cronologia moderna-contemporània.
- Jaça de Dalt:** conjunt format per quatre cabanes amb una mateixa orientació est, que formen part d'una gran jaça situada en un replà del fons de vall de Coma de Vaca.
- Coma de Vaca:** tancat de grans dimensions (uns 450 m<sup>2</sup> de superfície) en perfecte estat de conservació situat en un replà a l'entrada de la vall del torrent de Coma de Vaca. Conserva l'alcada completa del mur, de 1,4 m, amb blocs de coronament grans i aixecament de l'estructura amb aparell més petit.
- Jaça de Coma de Vaca:** conjunt ramader situat en un replà directament sobre la tarbera format per una gran tancat pel bestiar d'uns 3000 m<sup>2</sup>, molt ben conservada en la part oriental i septentrional amb una elevació de murs d'un metre aproximadament, a la qual s'associen tres cabanes en pedra seca i coberta en falsa volta en perfecte estat de conservació.
- Agrupació de tancats i cabana de Coma de Vaca:** agrupació de tancats d'entre 15 i 25 m<sup>2</sup> situats al peu de la tarbera, adossats els uns amb els altres. A pocs metres dels tancats trobem una cabana construïda en pedra seca de forma rectangular amb una superfície d'uns 20 m<sup>2</sup> (5 x 4 metres) construïda amb grans blocs directament sobre el substrat moric, l'origen de la qual se situa durant el Neolític, però on el més destacat és la seva ocupació en època romana (segles I-II DC).
- Tancat de Jaça del Mig:** l'estructura més interessant és un gran tancat de forma quadrangular de 9 per 9 metres adossat a la tarbera i aprofitant aquesta com a mur posterior de tancat. Aquest tancat estava associat a una cabana de forma ovalada semicircular, d'uns 5 metres de diàmetre, situada a escassa distància. Les excavacions efectuades mostren una primera fase durant la tardantiguitat (segles VI-VII DC) i una recuperació durant l'alta edat mitjana (segles IX-X DC).
- Planell de les Esguies:** gran espai ramader situat al replà on s'unixen el torrent de Coma de Vaca i el de Nu Freser; format per un conjunt d'orris medieval (segles IX-X) i d'època moderna (segle XV-XVI).
- Jaça del Raó:** espai ramader situat a l'àrea de natura de pendient del vessant amb el fons de vall de la coma Freser format per un conjunt de cabanes, abrics i tancats de cronologia moderna.
- Ori del Roc de l'Orri:** gran orri situat en un replà al fons de vall que forma el complex ramader més gran documentat a tot el Parc. La part principal del jaciment és una gran muntanya al voltant de la qual es localitzen tres tancats i un conjunt de cabanes adossades entre elles. El conjunt presenta un estat de conservació excepcional i va estar en us probablement fins a l'època contemporània (segles XIX-XX).
- Torrent de les Barracades:** conjunt d'estructures ramaderes format per cabanes, abrics i tancats situades a la confluència del torrent de les Barracades amb la Coma del Freser.
- Mollera d'Algós Podrits:** torbera (zona humida on la vegetació s'ha descompost per originar la torba) a l'entorn de la qual s'han documentat dos tancats i dos abrics que formen un espai ramader antic.
- Cabana d'Algós Podrits:** es tracta d'un dels jaciments arqueològics més interessants i que ha proporcionat més informació de tot aquest sector del Pirineu Oriental. La construcció de la cabana es remunta al període benromà, que cal posar en relació a la tribu dels ceretans que habitaven la zona de la Cerdanya abans de l'arribada dels romans entre els segles III-II aC. Aquesta construcció es va realitzar directament sobre un assentament del període neolític mitjà (3300-2900 aC), que es caracteritza per la presència d'una gran llar de foc semicircular amb un aranjament de blocs amb forma de "U" que hauria format part d'un espai d'habitat ramader prehistòric.
- Falsa Llarga:** espai d'exploració pastoral situat a la capçalera de la coma del Freser, als peus del coll de la Marana que comunica Ulldeier amb Núria. Les estructures són totes d'una cronologia contemporània i el conjunt està format per quatre cabanes, un abrís i tres tancats en bon estat de conservació.

### Glossari:

Ori: Espai ramader especialitzat dedicat a l'elaboració del formatge, format per un o més tancats pel bestiar, muntanyes, cabanes i caves per a la maduració del formatge.

Jaça: Lloc de muntanya tancat on es recull el bestiar que pastura a la muntanya.

Muntanya: Corredor fet amb pedra seca on es disposa el bestiar per a muntanya.

Cabana: Construcció rústica de petites dimensions de pedra seca que serveix de vivenda per al pastor.

Abrís: Refugi per al pastor o el ramat aprofitant una bauna natural i que pot estar posteriorment delimitat amb un tancat de pedra seca.

Mullera: Zona d'aiguamolls on s'acumula la torba gràcies a la nombrosa presència de moltes o herbes hidròfiles.



[parcnaturals.gencat.cat/ter-freser](http://parcnaturals.gencat.cat/ter-freser)  
[pnterfreser.tes@gencat.cat](mailto:pnterfreser.tes@gencat.cat)



Edita



El diseño de las arqueorutas, resultado de la propuesta de patrimonialización de **Josep Maria Palet** y **Pau Olmos**, permite descubrir estos hallazgos mientras se va de excursión por las montañas del Pirineo que configuran las cabeceras de los ríos Ter y Freser. **Un conjunto de seis arqueorutas nos dan a conocer hasta 21 elementos de interés arqueológico:** la cueva del Forat de l'Embut, el cercado de Jaça del Mig, la cabaña de Coma de Vaca, el Torrente de las Barracas... Y muchos otros espacios que podemos seguir con los itinerarios, que están debidamente marcados y señalizados.

## Mapa de las Arqueorutas

Además de un mapa general con todas las arqueorutas, en la **página web del Parque** podéis

encontrar **información detallada para cada itinerario**, que incluye un opúsculo que explica los diferentes puntos de la ruta, el mapa con el camino a seguir y toda la información necesaria para disfrutar de la experiencia. Podéis descargar también un fichero .gpx con la **ruta para el GPS**.

El **domingo 28 de julio** tenéis la oportunidad de hacer una arqueoruta con dos de los investigadores que han participado en su elaboración: **Josep Maria Palet** y **Pau Olmos**, que harán de guías de la excursión.

¿Os animáis a hacer la **ruta por la Coma de Vaca**?

### Arqueoruta 5: Coma de Vaca

Esta actividad forma parte de la **programación de actividades interpretativas para 2019** del Parque Natural de las Cabeceras del Ter y del Freser.

- 
- Toda la información de las arqueorutas y los itinerarios de interés arqueológico están disponibles en la **web del Parque Natural de las Cabeceras del Ter y del Freser**:
1. Arqueoruta 1: vuelta por la Coma del Forat de l'Embut
  2. Arqueoruta 2: Fontalba y camino antiguo de Núria
  3. Arqueoruta 3: Coma del Clot
  4. Arqueoruta 4: torrentes de Noufonts y Noucreus
  5. Arqueoruta 5: ruta por la Coma de Vaca
  6. Arqueoruta 6: Valle del Freser
  7. Arqueoruta 7: Fuentes del Freser (camino de Ulldeter a Núria)
- 

Noticias relacionadas:

Campaña 2017: “Primers passos per posar en valor el patrimoni arqueològic de les

## capçaleres del Ter i Freser”

---

Campanya 2016: “Voldríem donar vida al patrimoni arqueològic del Pirineu”

Campanya 2015: “Tenim un nou gran assentament ramader d'alçada del Neolític”

Campanya 2014: “A la plana litoral empordanesa el paleosòl antic pot estar a 15 metres de profunditat”; “La geoarqueologia permet integrar arqueologia i paleoambient”

Campanya 2013: “El model ciutat-territori romà també es va instal·lar al Pirineu”

Campanya 2012: “En època romana el Pirineu oriental el connecta l'activitat minerometal·lúrgica”

Campanya 2011: “Hem documentat hàbitat d'època romana a alta muntanya per primera vegada”

Campanya 2010: “Volem explicar la relació històrica plana-muntanya a través de la transhumància al NE de Catalunya”